BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING MEDIA SAVODXONLIGINI OSHIRISH

Shoira Abdusamatova Shavkat qizi - Guliston davlat pedagogika instituti tyutori,
Yo‘ldasheva Xonzodabegim Ilhom qizi - Pedagogika fakulteti Boshlangich ta’lim yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirishning samarali usullari ko‘rib chiqilgan. Bolalarga axborotlarni tanqidiy tahlil qilish, interaktiv o‘qitish metodlari va multimediali vositalardan foydalanish orqali media savodxonligini rivojlantirish muhimligi ta'kidlanadi.

Kalit so‘zlar: media savodxonligi, boshlang‘ich sinf, axborot manbalari, interaktiv o‘qitish, multimediali vositalar

Kirish: Hozirgi kunda media savodxonligi (MS) globallashuv va texnologiyaning rivojlanishi jarayonida muhim ko‘nikma sifatida ajralib turadi. Media savodxonligi nafaqat axborotning qanday taqdim etilishi, balki uning tahlil qilinishi, tanqidiy baholanishi va to‘g‘ri ishlatilishi haqida ham ma'lumotlarni o‘z ichiga oladi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirish, ularning texnologik dunyoda faol va ongli fuqarolar sifatida rivojlanishiga yordam beradi. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirish usullari va uning ahamiyati haqida so‘z yuritiladi. Media savodxonligi – bu axborotlarni topish, tanlash, baholash va ulardan samarali foydalanish ko‘nikmalaridir. Bu ko‘nikmalar, ayniqsa, yosh bolalarda ilmiy va tanqidiy fikrlashni rivojlantiradi. Media savodxonligini o‘qitishning boshlangan davri bolalarning rivojlanish yoshi bilan bog‘liq. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida media savodxonligini shakllantirish, ularning ijtimoiy va madaniy rivojlanishiga, shuningdek, axborot oqimiga moslashishlariga yordam beradi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirish usullari

- Interaktiv o‘qitish metodlari: Media savodxonligini rivojlantirishda o‘qituvchilar o‘quvchilarga axborot manbalarini tanlashda yordam berishlari kerak. Bunda turli xil interaktiv o‘yinlar va onlayn resurslardan foydalanish samarali bo‘ladi.
- Axborot manbalarini tanqidiy tahlil qilish: O‘quvchilarga turli manbalardan olingan axborotlarni taqqoslash va ularning ishonchliligini baholashni o‘rgatish kerak. Bu ularni yolg‘on ma’lumotlardan himoya qiladi.
- Media orqali muhokama va muloqot: Bolalar bilan media materiallari (masalan, film, yangiliklar yoki interaktiv dasturlar) haqida muhokama qilish, ularning tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini oshiradi.
- Multimediali vositalardan foydalanish: Multimediali vositalar (video, audio, infografika) o‘quvchilarning diqqatini jalb qiladi va axborotning turli shakllarini o‘rganishga yordam beradi.
- Ijodiy yondashuv: O‘quvchilarga o‘z fikrlarini ifodalash uchun media vositalaridan foydalanish imkoniyatini berish. Masalan, ular o‘zlariga tegishli blog yaratishlari yoki qisqa video materiallar tayyorlashlari mumkin.

Media savodxonligining ahamiyati

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirish nafaqat ularning axborotlarga bo‘lgan munosabatini shakllantiradi, balki ular uchun muhim tanqidiy fikrlash ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi. Bu bolalar kelajakda global dunyoda faollik ko‘rsatishlari, ijtimoiy tarmoqlarda faol bo‘lishlari va turli axborot manbalaridan foydalana olishlari uchun zarur bo‘lgan ko‘nikmalarni beradi. Shuningdek, media savodxonligi bolalarga o‘zlarini madaniyatlararo muhitda samarali muloqot qilish imkoniyatini beradi.

1. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yosh xususiyatlari

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari (7–10 yosh) hali tanqidiy fikrlashning boshlang‘ich bosqichida bo‘lishadi. Ular tasvirli axborotlarni yozma matnga nisbatan tezroq qabul qilishadi. Shu bois media savodxonlikni rasm, video, multfilm, qisqa audio orqali o‘rgatish samaraliroq.

Didaktik asos: bu yoshdagilar uchun vizual va audio vositalar asosida o‘qitish tavsiya etiladi. Har bir tushuncha ko‘z bilan ko‘rish va quloq bilan eshitishga asoslanishi kerak.

2. Media savodxonlikni o‘rgatishning 4 bosqichi

1-bosqich : Ajratish – "Media nima?"

Bolalarga televizor, planshet, kitob, internet – bu media ekanini tushuntirish.

Ular har kuni bu axborot manbalari bilan qanday to‘qnash kelishini aniqlash.

Mashg‘ulot: O‘quvchilarga bir kun davomida foydalanilgan axborot vositalarini rasmlari bilan chizmada ifodalash topshirig‘i beriladi.

2-bosqich: Tushunish – "Media bizga nima beradi?"

Har bir media vositasi qanday maqsadda xizmat qiladi: axborot beradimi, ko‘ngil ocharlarmi, reklama qiladimi?

Mashg‘ulot: 3 xil plakat: “Haqiqiy axborot”, “Reklama”, “Ertak” – o‘quvchilar suratlarni mos plakatga yopishtiradi.

3-bosqich: Tanqidiy fikrlash – “Ishonish kerakmi?”

Har bir axborotga to‘g‘ridan-to‘g‘ri ishonmaslik, dalil izlashni o‘rgatish.

Mashg‘ulot: "Ismingizni aytsangiz sovrin yutib olasiz" degan soxta reklamani ko‘rsatish, bu axborotga ishonish xavfini muhokama qilish.

4-bosqich: Yaratuvchanlik – "Men ham media qilaman"

O‘quvchilar qisqa video, rasmli hikoya, audio xabar tayyorlash orqali axborot yaratishni o‘rganadi.

Mashg‘ulot: “Bir kunim” mavzusida 3 ta surat orqali hikoya tuzish va sinfga taqdimot qilish.

3. Ta’limga tatbiq: darsga integratsiya qilish

Media savodxonlik alohida fan emas, u boshqa fanlar bilan uyg‘unlashtiriladi:

O‘qish darsida – hikoya va matn tahlilida muallif fikrini farqlash.

Texnologiya darsida – animatsiyalar, grafikalar yordamida axborot ifodasi.

Tarbiya soatida – telefon xavfsizligi, ijtimoiy tarmoqlarda odob qoidalari.

4. O‘qituvchi uchun metodik tavsiyalar

Bolalar bilan oddiy savollardan boshlang: “Bu axborot qayerdan?”, “Kimga foydali?”, “Men bunga ishonishim kerakmi?”

Har darsda kichik “media vazifa” bo‘lishi: rasm topish, plakat yasash, kichik rolik ko‘rish.

Ota-onalarni jalb qilish: har oyda “Axborot haftaligi” uyushtirish.

5. O‘quvchining bilim darajasini baholash

Qisqa savollar: "Media nima?", "Reklama nima qiladi?", "Yolg‘on xabarga misol keltir."

Rasm asosida tahlil: "Bu surat nimani anglatadi?", "Ishonish mumkinmi?"

6. Media savodxonligi va san'atni integratsiya qilish

G‘oya: San'at va media savodxonligini integratsiya qilish orqali bolalarga media vositalarini yaratishning san'ati va texnikasi haqida o‘rgatish mumkin. O‘quvchilar, masalan, o‘zlarining videolarini yaratib, tasviriy san'atni va musiqani qo‘shgan holda, o‘z fikrlarini ifodalashlari mumkin.

Amaliyot: O‘quvchilar media savodxonligi va san'atni birlashtirgan holda o‘z "multimediali hikoyalarini" yaratishlari kerak. Bu ularning ijodiy fikrlashlarini rivojlantiradi va axborotning turli shakllarini qanday ishlatishni o‘rgatadi.

7. "Media Savodxonligi Olimpiadasi"

G‘oya: Media savodxonligi bo‘yicha o‘quvchilar o‘rtasida kichik musobaqalar yoki olimpiadalar tashkil etish. Bu o‘quvchilarni axborotlarni tahlil qilishga, turli media vositalarini samarali ishlatishga va media-savodli bo‘lishga rag‘batlantiradi.

Amaliyot: Har bir sinf o‘quvchilari turli media manbalaridan foydalanib, ma'lum bir mavzu bo‘yicha o‘zlarini baholashlari va turli xil testlardan o‘tishlari mumkin.

8. Kross-platform Media Savodxonligi

G‘oya: O‘quvchilarni bir nechta platformalarda (TV, radio, internet, gazeta) axborot olishning turli usullari bilan tanishtirish. Bu ularning media savodxonligini kengaytirishga yordam beradi va ular har bir platformaning kuchli va zaif tomonlarini tushunadilar.

Amaliyot: O‘quvchilarga turli media platformalaridan (masalan, YouTube, Telegram, gazeta va boshqalar) axborot topish va uni bir-biri bilan taqqoslashni o‘rgatish.

Nazariy-tahliyli va metodologik asoslar

Media savodxonlik – bu shunchaki axborotni iste’mol qilish emas, balki uni tahlil qilish, baholash va ijtimoiy kontekstda to‘g‘ri qo‘llash ko‘nikmasidir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida bu ko‘nikmalarni shakllantirish quyidagi nazariy yondashuvlarga asoslanadi. 7–10 yoshli o‘quvchilar “konkret operatsion” bosqichda bo‘ladi, ya’ni ular tushunchalarni tasvirlar orqali tushunadi, sodda mantiqiy xulosalar chiqaradi. Shu sababli media savodxonlikni rasm, video va hikoya kabi vizual-uslubiy materiallar orqali berish maqsadga muvofiq.

Ushbu tadqiqot quyidagi metodologik prinsiplarga asoslanadi:

a) Yoshga moslik prinsipi

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun o‘quv materiallari oddiy, tasvirli, qisqa bo‘lishi, real hayotga yaqin misollar asosida tuzilishi kerak.

b) Faollik va interaktivlik prinsipi

Media savodxonlikni o‘rgatishda faqat ma’lumot berish emas, balki o‘quvchini faol fikrlashga, muhokama qilishga, savol berishga va muammoni hal qilishga undash lozim.

c) Integratsiyalashgan o‘qitish prinsipi

Media savodxonlik boshqa fanlar (ona tili, texnologiya, tasviriy san’at, axborot texnologiyalari) bilan bog‘lanib olib borilsa, o‘quvchining tushunish darajasi ortadi.

d) Samaradorlik va natijadorlikka yo‘naltirish

Tahliliy asoslar

So‘nggi yillarda o‘tkazilgan ilmiy tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, raqamli media bilan tez-tez muloqot qiladigan bolalarda:

- tanqidiy fikrlash refleksi kuchsiz;
- vizual kontentni tez qabul qiladi, ammo tahlil qilish qiyinlashgan;
- ijtimoiy tarmoqlardagi yolg‘on xabarlarga ishonuvchanlik yuqori.

Masalan, Livingstone (2004) va Drotner (2008) tadqiqotlarida boshlang‘ich yoshdagi bolalarning media axborotga bo‘lgan ishonchi bevosita ularning media madaniyat darajasiga bog‘liqligi ko‘rsatilgan.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, media savodxonlikni shakllantirish uchun ta’lim tizimi quyidagilarga e’tibor qaratishi zarur:

o‘quvchining qiziqishlaridan kelib chiqish;

axborotni turli manbalar orqali taqqoslab tahlil qilishni o‘rgatish;

ijtimoiy-emosional ong (SEI) ni hamda ijtimoiy xavfsizlikni mustahkamlash.

Xulosa. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining media savodxonligini oshirishning samarali metodlari o‘quvchilarga nafaqat axborotlarni to‘g‘ri qabul qilishni, balki ulardan ongli ravishda foydalanishni o‘rgatadi. Media savodxonligi bolalarga axborotning mohiyatini tushunishga, uni baholashga va yangiliklardan xabardor bo‘lishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Drotner, K. (2008). Media literacy and young people: A critical review. New York: Routledge.

2. Leu, D. J., Kinzer, C. K., Coiro, J., & Johnson, H. L. (2013). Theoretical frameworks in literacy research: Media literacy. Journal of Literacy Research, 45(3), 271-292.

3. Livingstone, S. (2004). Media literacy and the challenge of new information and communication technologies. Media, Culture & Society, 26(1), 9-27.

4. McLuhan, M. (1964). Understanding media: The extensions of man. MIT Press.

5. Vos, T. & Widner, M. (2017). Enhancing critical media literacy in the classroom. Journal of Media Education, 39(2), 19-35.

6. Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar. Toshkent: O‘qituvchi. Axmedova, G. (2019).

7. Media madaniyat va media savodxonlik asoslari. Toshkent: TDPU nashriyoti. G‘ofurov, A., va boshq. (2021).